

HELGA AUMERE

ANNA ERSTON-
NIMI EESTI KULTUURIS

H E L G A A U M E R E

ANNA ERSTON-
NIMI EESTI KULTUURIS

EESTI TEATRILIIT
2004

ESIMENE OSA

ANNA EKSTON JUTUSTAB ENDAST

1. peatükk - suguvõsast, koolipõlvest, õpiaastaist Eugenia Litvinova balletistuudios

Mina kuulun Tallinna Epsteinide suguvõsa neljandasse põlvkonda. Minu vanaisa sündis siin 1854. aastal ja temast sai teise järgu gildi kaupmees. Vanaisa isa tuli Tallinna elama 1822. aastal, kuuludes nende esimeste juudi perekondade hulka, kes said loa Eestimaale elama asuda. Küllap soodustas loa saamist asjaolu, et ta teenis tsaar Nikolai I armees. Tol ajal kestis sõjaväeteenistus ju kohutavalt kaua, 25 aastat! Minu ema Minna kandis neiuna Levinovitši perekonnanime. Ema isa tuli Tallinna Königsbergist lesena koos kahe pojaga, kohtus siin minu vanaema Annaga, kes oli samuti lesk ja kolme tütre ema, nad said juurde veel viis last. See vanaisa andis kõikidele poegadele kõrghariduse.

Mina sündisin Tartus 1908. aasta 4. septembril, uue kalendri järgi 17. septembril. Isa Moissei õppis veel Tartu Ülikooli arstiteaduskonnas, ema võttis laulutunde Arthur Wulffiuse juures ja unistas edasiõppimisest Dresdenis. Mina tõmbasin sellele kriipsu peale. Sündisin Vera, Nadežda ja Ljubovi nimepäeval, mis oli pidupäev paljudele, kuid mitte minule. Sest mulle anti ema poolt vanaema nimi Anna. Algul olin õnnetu, sest mulle tundus see nimi nii inetu. Hiljem sain aru, et eesti keeles on see verb ja tähendab head: anda inimestele, olla kasulik. Ma ei tea, kui vähe või palju ma olen suutnud anda. Õieti on andmine õigustus elamiseks. Inimene peab õigustama seda suurt õnne, et ta sündis, ta peab selle lunastama. Günekoloogi tütreina sain varakult teada, et inimese sünn pole ime, aga ime on see, et ta jääb elama. Ja inimene peab selle eest maksma.

Kui isa ülikooli lõpetas, ei saanud ta kohe iseseisvalt arstina tööle asuda, oli vaja praktiseerida mitu aastat assistendina. Seepärast sat-

4-aastane Anja Epstein (1912).

tusin minagi lapsena koos vanematega Kostromasse, kus töötas semstvo peaarstina üks ema vendi. Ema võttis mulle eraõpetaja, üliõpilase. Kord jäin haigeks. Ei tahtnud kojutulnud õpetajat tagasi saata ja palusin teda midagi ette lugeda. Tema istus mu voodi äärel, mina lamasin. Lehte keerates tegi ta sõrme suus märjaks, mis mulle oli keelatud. Mul oli kahju, et ta rikub ilusa raamatu ära, ajasin jala teki alt välja ja andsin talle müksu. Emalt sain riielda ja olin solvunud, et pean andeks paluma selle eest, et tema rikub raamatut. Kostromas elasime möbleeritud toas. Korteriperenaisel oli huvitav mustaks lakeeritud ja kullaga ilustatud mööbel, samas tehnikas veel karpe ja igasugu asjakesi. Tahtsin neid ikka ja jälle vaadata ning otsisin põhjusi perenaise juurde minekuks. Kord koputasin tema uksele ja ütlesin, et ema palub õhtul meile külla tulla. Kuid sel õhtul kavatses ema koos tädiga hoopis teatrisse minna. Enne, kui nad jõudsid lahkuda, ilmus korteriperenaine ja teatas minu kutsest. Teatrisseminekust ei tulnud midagi välja. Huligaansus oli üks minu iseloomujooni!

Kostromast saime tulema 1915. aastal, olin siis seitsmeaastane. Asusime elama kaupmehest vanaisa majja Tallinnas Estonia puiesteel. See oli nurgapealne maja, kus kokku said Estonia puiestee ja Tartu maantee. Hiljem ehitati selle kohale Eesti Energia hoone, kuid tookord tunti maja H. Rõivase kaupluse järgi, sest esimesel korrusel asus kuulsa rõivakaupmehe kuningriik.

Lapsena olin õnnetu, et sündisin tüdrukuna, sest tolleaegsed naised tegelesid minu arvates igavate ametitega. Olid koduteenijad, müüjad, medõed, farmatseudid! Oleksin tahtnud meremeheks saada. Või voorimeheks. Meie maja ees oli just nende peatuskoht. Kui tore oleks prii sõit - nii palju, kui tahad! Eriti talvel saaniga, kuljuste helina saatel. Tahtsin ka dirigendiks. Willi Ferrero oli just sel ajal noor ja juba kuulus. (Itaalia dirigent Willi Ferrero sündis 1906. aastal, esines juba lapsena, Venemaal 1913, 1936, 1952.) Piltidel oli ta lühikeste pükste, pistkrae ja pikkade lokkidega. Kui vanemad kodust ära läksid, ronisin toolile, hakkasin laulma ja dirigeerima. Meie koer hakkas selle peale meeletult ulguma. Ei meeldinud mu hääl! Sain temast aru...

Muusikaga puutusin tihedalt kokku. Arstide ringkonnas oli väga levinud kodune musitseerimine. Ema mängis klaverit ja laulis, isa saagis viiulit, vanaema oli teine sopran, Eri Klasi hambaarstist vanaisa mängis tšellot. Ema armastas laulda aariaid klassikalistest ooperitest. Ka Senta ballaadi R.Wagneri "Lendavast hollandlasest", samuti P. Tšaikovski, S. Rahmaninovi, R. Glieri jt romansse. Vanaemaga koos lauldi tuntud duetti Tšaikovski "Padaemandast". Kogu sellest kambast oli vist kõige professionaalsem minu ema. Ta laulis Oleviste kiriku kooris, kus dirigent oli A. Blumenfeld. Laulis kord koguni kontserdil soprani soolot Mozarti Reekviemis. Andis era tunde. Sõbrunes Mihkel Lüdigi lauljannast abikaasa Mathilde Lüdigi-Sinkeliga. Kord käis meil külas ka Raimund Kull.

Tänu vanematele hakkasin muusikat armastama, ka varakult sümfooniakontsertidel käima. Mul oli hea mälu. Võisin kontsertidel kuulnud sümfooniatest kodus laulda suuri lõike. Kuid klaverit õppida ma ei tahtnud. Ema kaks õde mängisid hästi klaverit, kuid minu esimeseks õpetajaks sai üks tädi, kelle vanaisa oli üles kasvatanud. Isa hoidis niimoodi raha kokku, sest tänulikkusest ei sobinud õpetajal ju tundide eest tasu võtta. Klaveritunnid olid talumatult igavad! Mängisime enamasti neljal käel, tema ülevalt, mina bassi. Luges mängimise juurde "eins, zwei, drei, eins, zwei, drei". "Zwei" ütlemise juures langesid ta valehambad allapoole, nii et sülg pritsis mulle näkku. Teatasin emale, et ma tundi enam ei lähe. Leiti teine õpetaja, Glass-Klas, Eri Klasi isa õde. Nende kodus seisis pianino elutoas. Mina muudkui mängisin, tema märkusi mulle peaaegu ei teinud, istus mu selja taga diivanil. Kord istus tema kõrval Sosja (Sophie) tulevane mees. Vaatasin mängides selja taha. Nad suudlesid! Jälle tõstsin kodus mässu klaveriõppimise vastu ja sellega mu klaveriepopöa lõppeski.

Kohe kui Tallinna elama asusime, hakkasin väga palju lugema, sest vanaisal oli suur raamatukogu. Lugemine kujunes suurimaks kireks. Muidugi lugesin kõik täiskasvanuile kirjutatud. Kõik Dumas'd lugesin läbi, eriti meeldisid C. Dickensi "Jõulujutud": Jules Verne'i ma ei armastanud. Schiller ja Goethe mind ei huvitanud, kuid F. Smil meldis nii, et kirjutasin välja tema elureeglid. Nii palju,

kui kätte sain, lugesin maalikunstnike biograafiaid. Kui ema õemees sai osta kaks kastitait must-valgeid fotosid Louvre'i maalidest, oli rõõm suur. See äratas huvi maalikunsti vastu.

Loetud raamatud olid peamiselt venekeelsed, kuid olin juba lapsena suuteline lugema ka prantsuse keeles. Nimelt oli vanaisa saatnud oma kaks tüdarta Sorbonne'i ülikooli prantsuse keelt õppima, ja tänu ühele tädidest õppisingi prantsuse keele ära.

Õppima pandi mind saksa kooli Vene tänavas, praegu asub seal Malekool. Varsti läksin raksu ühe ninaka saksa tüdrukuga, kuna ta hakkas kiusama üht juuditari, kes peale minu seal veel õppis. Astusin kannataja eest välja. Kord ütlesin sellele sakslannale, et sa oled üks haisev tüdruk, mida ta ka oli. Kodus ütlesin, et kooli ma enam ei lähe. Ja ei läinudki. Ütlesin emale, et kui sa võtad mulle eraõpetaja, siis õpin edasi. Talve jooksul valmistas Veronika Smirnova mind nii hästi ette, et astusin augustis 1923 eksamitega kohe kolmandasse klassi, tähendab, tegin ühe aastaga kaks klassi. See oli Veronika Smirnova erakool, ametliku nimega Vene Seltsi kool Eestis —Tallinna Vene Era-ühishumanitaargümnaasium. Selles koolis õppisid hommikul venelased, õhtul oli aga seltskond internatsionaalne: eestlased, lätlased, poolakad jne. Eesti, saksa ja ladina keel olid kohustuslikud. Õpetajad olid head. Ladina keelt andis Ivan Stoleikov, parim latinist vabariigis. Tänu ladina keelele õppisin hiljem kergesti ära itaalia keele. Matemaatika mind põhimõtteliselt ei huvitanud, ma ei tahtnud seda mõista, aga, ausalt öeldes, pea ei jaganud ka. Sain ohtralt kahtesid. Kuid õpetaja Zinaida Fjodorovna oli harukordselt tark naine. Ütlesin talle umbes seitsmendas klassis, et ma ei hakka kunagi matemaatikaga tegelema, seepärast ärge mind enam tahvli juurde kutsuge, ja lubage, et ma kirjutun kontrolltööd Hilda Praksilt maha. Tahvli juurde ta mind enam tõesti ei kutsunud ja tunnistusele sain hindeks "3".

Juba varakult tekkis soov saada iga hinna eest iseseisvaks, sest nägin kodus, kui raske oli emal, kuna isa ei andnud piisavalt raha igasugusteks väljaminekuteks. Tädi poegadele hakkasin ju ka ainult sellepärast tunde andma, et ei tahtnud emalt raha küsida. Sergei ja Boris Levinit õpetasin lugema ja kirjutama. Sain tunni eest ühe kopika. Kui viis kopikat oli koos, ostsin šokolaadist merekarbi!

Isa soovis kaljukindlalt, et ma läheksin Berliini ja õpiksin hambaarstiks. Teadsin, et hakkab vastu, kui õige aeg tuleb... Üheksa-aasta-sena küsisin ühelt kaugelt sugulaselt, noormehelt, kas ma olen tark või loll. Ütles, et mõistus on sul üle keskmise. Tulin tema juurest nagu linnutiivul ja sosistasin kogu tee "üle keskmise, üle keskmise..." See andis innustust edasipüüdmiseks.

Üheteist-kaheteistaastasena hakkasin päevikut pidama, sest mul oli suur vajadus ennast väljendada. Sõja ajal läks päevik kaduma. Minu sõbratarid olid mulle võõrad, kodune atmosfäär raske. Olin nagu katel, mille kaant pidin tõstma, et liigset auru välja lasta. Üksindustunne oli suur. Poistega leidsin parema kontakti, nendega "filosofeerisime", tundsin ennast nendega võrdsena. Kuue-seitsmekesi saatsid nad mind koolist koju ja kandsid mu raamatuid, olid nagu paažid. Suhtusid minusse lugupidamisega.

Olen vanematele tänulik, et mind ei kasvatatud, et mind rahule jäeti. Nii arenes mu tahtejõud ja otsustasin kindlalt: mitte kunagi kellestki sõltuda, elada mitte kerget, vaid väärikat elu, teha huvitavat tööd, seda, mida ma armastan. See oli kogu elu läbiv telg, milleni jõudsin ise. Koolipõlves jalutasin tihti üksi kodust Estonia teatrini, edasi-tagasi, tahtsin endale selgeks saada, kes olin mina? Eluaeg on see mind huvitanud ja piinanud, vastust ei tea praegugi.

Minu täditütar õppis Eugenia Litvinova balletistuudios ja küllap tema kaudu see mõte mulle pähe tuli, et kui õpin tantsima, saan rutem iseseisvaks. See oli perekonnale paras pomm, sest tantsijaile vaadati tookord ju kui prostituutidele. Eriti kategooriliselt oli selle vastu vanaema, kes ütles, et meie perekonnas nii kergemeelset inimest ei tohi olla!

Kuid mina tahtsin tantsu õppida, ja mul oli ükskõik, mida minust arvati. Olin suguvõsa valge vares niikuinii. Ainult emast oli mul kahju, sest ta pidi vaeva nägema ja niigi vähesest majapidamisrahast kroone kõrvale panema tundide eest maksmiseks. Isale pidin valetama et tunnid maksavad palju vähem, kui tegelikult maksid. Isa oli ju kohutavalt kokkuhoidlik ega tahtnud raha tantsutundide peale kulu- tada. Ega E. Litvinoval majanduslikke raskusi polnud, sest tal oli palju õpilasi, enamus rikaste vanemate lapsed. Kuid tema rahahimu-

line ema küsis minult sageli, kui ma maksmisega hiljaks jäin, et millal sa raha maksad. Mul oli piinlik. Suhtumine õpilastesse oli erinev, olenes rahakotist. Mind hakkas õpetaja nägema paari aasta pärast, kui olin suuri edusamme teinud. Olin tõesti püüdlik. Litvinova seadis mind teistele eeskujuks, töökuse pärast.

Litvinova oli hea õpetaja, kuigi üldiselt piiratud teadmistega. Andis tugevat tehnikat, eriti jalgadetechnikat. Ise ta oli pikakasvuline, graatsilise kehaga, ilusa näoga, nöpsninaga, imeväikeste labajalgadega, kinganumber 33. Imestasin, kuidas ta püsti seisab! Tal oli väga palju ilusaid ehteid ajast, mil tantsis teatris.

Õpilased olid jaotatud rühmadesse, vastavalt võimetele. Olenevalt edusammudest paigutas Litvinova rühmi ümber. Tal oli mitu korterit, kolis sageli. Mina alustasin Kadriorus Koidula tänaval, siis käisin Olevimäel, Raua tänaval, Laial tänaval oli päris suur saal. Tunnid toimusid kolm korda nädalas. Klassikalise tantsu tund algas alati stange juures. Esimeste harjutustega tehti jalad soojaks, igasugused kükid erinevates tempodes. Harjutused stange ääres olid nagu heliredelid pianistidel. Järgnesid *adagiod*. Toest kinni ei hoitud. Siis pikemate lausetega *adagiod*, kus palju raskeid elemente. Lõpuks *allegrod*, hüpped, mida oli musttuhat. Suurte hüpete puhul kaugele ei saanud hüpata, ruum oli väike, kõrgele aga küll, hüppasime kohapeal. Harjutuste juhtlauseid sõltuvad õpetaja fantaasiast ja andekusest, oskusest mõttesisu edasi anda. Õpetaja, kes oma kehal kõik läbi tundnud, saab kõike edasi anda õpilastele. Mitteprofid ei saa oma oskusi teistele edasi anda. Ja psühholoog peab ka olema.

Õpilasõhtuid korraldas Litvinova sageli. Selleks seadis ta terve hulga mitmesuguseid tantse väärtmuusikale. Tantsisime Tšaikovski, Griegi, Sibeliuse, Borodini, Glazunovi jt. muusika järgi. Kostüümid tegid rikaste õpilaste vanemad ise, vaeseid, kelle hulka ka mina kuulusin, aitas õpetaja sellega, et andis oma riideid ümber teha. Mäletan selgesti üht esinemist Tallinnas Saksa teatris, praeguses Draamateatris. Tantsisime kahekesi Hiina tantsu Tšaikovski balletist "Pähklipureja", Lilian Looring oli tüdruk, mina poiss.

Litvinovaga reisisime palju. Meelde on jäänud esinemine Riia Ooperiteatris, sest seal tehti mulle ettepanek neile jäädagi. Ei taht-

nud. 1923. aastal esinesime suure kavaga Stockholmis *Oscars*-teatris. Kavas oli Drigo ühevaatuseline balett "Hea haldjas" ja palju soolonumbreid. Kriitika kuldas meid üle, nimetades meie esinemist triumfiks. Lilian Looringule ja mulle tehti ettepanek jääda sinna palgaga 300 krooni kuus, mis oli tookord suur raha. Me ei tahtnud, vaatamata oma vaesusele. Seda ma pean kahjuks ütleva et Litvinova oli kaunis kitsi. Ta teenis meie pealt hästi, kuid Stockholmis pidime kusagil ühiselamu-taolises toas elama, süüa saime vähe ja raha ei andnud ta meile nii paljudestki, et oleksime Rootsist midagi mälestuseks kaasa saanud osta.

Tagantjärele mõeldes — olin endaga vist tõepoolest kõvasti tööd teinud, et 15-aastasele koolitüdrukule, kes oli vaid kolm aastat tantsu õppinud, teatrisse kuupalgalist kohta pakuti. Ei mäleta, mida ma mõtlesin, kui ära ütlesin. Arvatavasti leidsin loomuliku olevat käia edasi nii Litvinova juures kui keskkoolis. Nii see esialgu läkski, kuni 1925. aasta kevadeni, kui saatuse sõrm lükkas mind Eesti Vabariigist Belgia Kuningriiki.

Anja Epstein (paremal) esinemas E. Litvinova balletistuudios tirooli tantsuga.
Neiu partiis Katja Sadovskaja (1923).